

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

พื้นที่สูงเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเปรียบเสมือนทุนทางธรรมชาติของประเทศไทย และในชุมชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่สูง ล้วนแต่มีภูมิปัญญาการนำพืชท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะนำมารักษาโรคและดูแลสุขภาพ เนื่องจากอยู่ห่างไกลสถานรักษาพยาบาล องค์ความรู้เหล่านี้เป็นการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การรักษาองค์ความรู้ต่างๆ เหล่านี้ จะยังก่อประโยชน์ด้านต่างๆ เช่น การสืบทอดความรู้ของคนรุ่นใหม่ที่จะอาจเล่ายไป คงคุณค่าให้กับพืชสมุนไพรท้องถิ่น อารังค์รักษาพืชสำคัญไว้เป็นทุนด้านทรัพยากร ต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์และสร้างเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูงจากการอนุรักษ์ฟื้นฟูการปลูกพืชสมุนไพรท้องถิ่นและป่าของชุมชน สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูงจึงได้ดำเนินการวิจัยและพัฒนาพืชสมุนไพรบนพื้นที่สูงขึ้น

การวิจัยและพัฒนาพืชสมุนไพรและยาพื้นบ้านบนพื้นที่สูง ของสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ได้วางแนวทางให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาประเทศไทยแลนด์ 4.0 ในกลุ่มอาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ และกลุ่มสาธารณสุข สุขภาพ และเทคโนโลยีการแพทย์ รวมไปถึงกลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง และสอดคล้องกับแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 โดยมีภารกิจขับเคลื่อนการดำเนินงานด้วยองค์ความรู้ นวัตกรรม และชุมชนเป็นหลัก ด้วยฐานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและคุณภาพมาตรฐานการผลิต โดยระยะที่ผ่านมาได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชนและศึกษาวิจัยร่วมกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสร้างองค์ความรู้ มาตรฐานการผลิตและการปลูก ศึกษาข้อมูลเชิงลึก และเกิดแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์และเชื่อมั่นได้ มีการคุ้มครองภูมิปัญญา เพื่อหวังให้ชุมชนบนพื้นที่สามารถสืบทอดภูมิปัญญาของตนในการรักษาสุขภาพเบื้องต้นทดแทนการใช้ปัจจัยภายนอกด้วยแนวทางที่เหมาะสม สามารถต่อยอดภูมิปัญญาด้านสมุนไพรพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง มีองค์ความรู้และข้อมูลทางวิชาการ เพื่อสร้างคุณค่าให้กับพืชสมุนไพรท้องถิ่น สุดท้ายทรัพยากรธรรมชาติได้รับการฟื้นฟูอย่างเป็นรูปธรรม

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 จึงได้กำหนดให้ทำการสำรวจตลาดสมุนไพร เพื่อเป็นแนวทางให้ชุมชนวางแผนการปลูกพืชสมุนไพรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและสามารถสร้างอาชีพหรือรายได้เสริมจากการปลูกพืชสมุนไพร รวมทั้งลดปัญหาการเก็บหรือหาพืชสมุนไพรออกจากป่า นอกจากนี้ยังมีการประเมินศักยภาพชุมชน วางแผน และร่วมกับชุมชนปรับปรุงมาตรฐานการปลูกการผลิตสมุนไพร รวมถึงวิเคราะห์และจัดการผลผลิตสมุนไพรให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้นมา นอกจากนั้นยังได้ศึกษารวบรวมภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรและยาพื้นบ้านของชุมชนบนพื้นที่สูงต่อเนื่องสำหรับเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยและพัฒนาต่อยอดงานด้านสมุนไพรบนพื้นที่สูง ทั้งเรื่องการเรียนรู้ การอนุรักษ์ฟื้นฟู และสนับสนุนชุมชนให้ดำเนินการคุ้มครองสมุนไพรพื้นที่เขตอนุรักษ์สมุนไพรและถิ่นกำเนิดในพื้นที่ป่าของชุมชนหรือคุ้มครองสิทธิในภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย โดยร่วมกับหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งต่อเนื่องจากการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมา โดยมีมุงวิจัยในลักษณะเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน

1.2 วัตถุประสงค์

- 1.2.1 เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับชนิดพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ทางยาบนพื้นที่สูง
- 1.2.2 เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูการปลูกพืชสมุนไพร เพื่อเป็นรายได้เสริม ในการจำหน่ายให้กับภาคอุตสาหกรรมหรือผู้ประกอบการเพื่อลดการบุกรุกป่า
- 1.2.3 เพื่อจัดทำเขตอนุรักษ์พืชสมุนไพรเพื่อเป็นแหล่งปลูกและใช้ประโยชน์ของชุมชน

1.3 ขอบเขตโครงการวิจัย

- 1.3.1 ทำการสำรวจรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรร่วมกับชุมชน ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยส้มป่อย จัดทำสื่อเผยแพร่สำหรับเยาวชนในชุมชนและคุ้มครองภูมิปัญญาของชุมชน ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำขุ่น
- 1.3.2 ทำการสำรวจตลาดสมุนไพร ประเมินศักยภาพชุมชน วางแผน และร่วมกับชุมชนปรับปรุงมาตรฐานการปลูกการผลิตสมุนไพร รวมถึงวิเคราะห์และจัดการผลผลิตสมุนไพรให้มีคุณภาพ ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำขุ่น วัดจันทร์ และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงโป่งคำ
- 1.3.3 สนับสนุนชุมชนในการจัดทำเขตอนุรักษ์คุ้มครองสมุนไพรและถิ่นกำเนิด ทดสอบใช้ยาพื้นบ้านของชุมชน และทดสอบปลูกฟื้นฟูพืชสมุนไพรสำคัญในตำรับยาสำคัญ ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำขุ่น

1.4 ตัวชี้วัด

- 1.4.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับชนิดพืชสมุนไพรและการใช้ประโยชน์ทางยาบนพื้นที่สูง อย่างน้อย 100 ชนิด
- 1.4.2 องค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรและยาพื้นบ้าน 2 เรื่อง
- 1.4.3 ตำรับยาพื้นบ้านได้รับการยืนยันเพื่อขอรับการคุ้มครอง 1 ตำรับ
- 1.4.4 ชุมชนมีพืชสมุนไพรสำหรับปลูกในเชิงพาณิชย์ อย่างน้อย 2 ชนิด
- 1.4.5 กระบวนการจัดการผลิตผลพืชสมุนไพรให้มีคุณภาพ อย่างน้อย 5 ชนิด
- 1.4.6 ผลการดำเนินงานของชุมชนในการคุ้มครองสมุนไพรและถิ่นกำเนิดไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของแผนงาน